

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING.

SER. **Aa.** Kartblad i skalan 1 : 50 000 med beskrifningar. N:o **133.**

BESKRIFNING

TILL

KARTBLADET VIMMERBY

AF

EUGÈNE SVEDMARK.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1906

Geologiska kartbladet **Vimmerby** med ett ytinnehåll af 661 kv.-km. omfattar inom Omfattning.

Kalmar län: staden *Vimmerby* med därtill hörande område; af *Sevede härad* *Vimmerby* landsförsamling, större delarna af *Frödinge*, *Rumskulla* och *Södra Vi* socknar, en mindre del af *Pelarne* samt hela *Djursdala* socken; af *Södra Tjusts härad* västra delen af *Locknevi* socken;

Östergötlands län, *Kinda härad*: mindre delar af *Horns*, *Hycklinge* och *Tirserums* (*Tidersrums*) socknar;

Jönköpings län, *Södra Vedbo härad*: en obetydlig del af *Hessleby* socken.

I allmänhet kan området karakteriseras som ett skogs- Landskaps-
karaktär. landskap med odlade sträckor hufvudsakligen endast intill gårdarna samt å en del af de talrika mossarna. Landskapet är starkt kuperadt med betydande höjdsträckningar, begränsade af djupa dälдер.

Höjderna äro förhärskande och bilda förnämligast vid- Högplatåer. sträckta högplatåer. Störst bland dem alla och omfattande omkring tredjedelen af hela kartområdet är högplatån, som från trakten omkring sjön *Möckeln*s östra strand med en bredd af cirka 8 km. sträcker sig i syd-sydostlig riktning ända ned till södra bladkanten V om *Vimmerby*. Endast utmed västra gränsen från *Möckeln* till trakten af *Ventzelholm* resa sig branta bergväggar mot den djupt inskurna dälden. Uppe på höjden är däremot berggrunden ända ut mot krönet täckt af morängrus med större och mindre mossar i sänkorna, och

endast några enstaka berghällar träda i det inre i dagen. Högplatån är genomskuren af en del dälдер, hvilka i det följande omnämnas.

I samma riktning som den förutnämnda går en andra betydande höjdsträcka fram mellan sjöarna Krön och Juttern mot Nyen.

En tredje högplatå af något större utsträckning reser sig SO om Rumskulla, sträckande sig fram till Stångådalen i öster. Den afslutas här med branta bergväggar mellan Björnebro och södra kartgränsen. På västra sidan sluttar höjden brant mot Rumskulladalen, dock är berggrunden ej blottad förr än längst i söder.

Norr om sistnämnda högplatå framträder öster om Stångådalen kring byarna Målen och Brånhult en mindre höjdsträcka med likartad bergfattig karaktär som denna.

Väster om Rumskulla stiger platån något högre än nyssnämnda områden, och här träder äfven berggrunden något oftare i dagen.

Slutligen förtjänar att omnämnas den icke obetydliga Ramsefallshöjden mellan Möckeln och Stångådalen, hvilken liksom den nyssnämnda fortsätter in på grannbladet Svinhult.

Bergland-
skap.

Östra och i all synnerhet nordöstra delen af kartområdet har mera karaktären af en verklig bergstrakt, starkt kuperad och ställvis ganska svårtillgänglig med god skogsväxt, som dock flerstädes är väl mycket beskattad. Afslutningen här af mot väster, den s. k. Bålstocken, är en kuperad, blockbeströdd, skogbeväxt krossgrushöjd, som med höga bergbranter träder fram till östra stranden af sjön Juttern. Äfven västra stranden af samma sjö är inom en större sträcka begränsad af branta bergkullar.

Höjdförhållanden.

Den största afvägda höjden inom kartområdet, 267,5 meter, är belägen på den stora platån SO om Möckeln strax S om torpet Hagen. Höjdområdet fortsätter åt söder till torpet Högmålen, som ligger ungefär 260 m. högt, sänker sig där efter sakta mot N:a och S:a Kvill och höjden N om Vimmern,

213,2 m., och sedan med stark sluttning mot trakten omkring Halsebo, 140 m. Västra delen af högplatån är således högst med sakta afsluttning mot söder. At öster möta först höjderna vid Lindefall, Mjösjöhult och Norrelid, 242—230,7 m. Hanåsa ligger redan 40 m. lägre än höjden vid Hagen, och öster härom sänker sig platån betydligt med en brant afsats invid torpet Stenkullen.¹ Men söder härom börjar åter en till den stora platån hörande höjdsträcka, som från Slätfall stiger till 233,4 m., hvarifrån den mera sakta sänker sig mot Slits-hult, Bofall, Käbbo, Skäfs-hult och Högerum. Omkring Mjö-hult och Algutstorp vid platåns sydvästra sida stiga höjderna åter till omkring 190 m., men söder om Skillingrum på platåns östra sida är högsta punkten endast 145,8 m. Platån har sålunda här sänkt sig öfver 120 m. från sin höjdpunkt i norr.

Väster om Möckeln resa sig kullarna brant och nå en höjd af 262,8 m. vid Söderhult och 252,4 m. vid Råshult. Inom Rumskulla socken möta därefter höjder på 238,7 m. vid Kåremåla, 236 m. vid Fiefall och 206,9 m. vid Målebo.

NO om Vimmerby stiger landet tämligen hastigt till en höjdsträckning, som i allmänhet är 160—175 m. men undantagsvis stiger högre, t. ex. vid Backakullen till 198,9 m. N om Snokebo och Snesaren resa sig höjderna omkring den nedan omtalade Djupdalen ända till 204,3 m. Ungstorphöjden NV härom stiger till 194,2 m. Härifrån sluttar landet åter starkt, och den höjdsträcka, som framgår mellan Krön och Juttern, når i medeltal ej mer än 140—150 meter öfver hafvet. Vid N:a Flaka är höjdsiffran alldeles intill kartgränsen 152 m.

Bålstockens höjd torde kunna anslås till 180 à 190, knappast till 200 m. att döma af den enda afvägda punkt, som där finnes, nämligen den i mellersta delen belägna mossen, som ligger 168 m. ö. h. Höjdsträckan öster därom stiger till

¹ Längst i NO inom högplatån reser sig NV om Ökna en enstaka höjd till 221,8 m.

193,9 m. vid Långbrötsle och 180,5 m. vid Lindhult. Äfven inom denna trakt går afslutningen åt S samt naturligtvis därjämte åt öster.

De lägsta delarna af kartområdet äro Stångådalen mellan Vimmerby mader och ådalen N om Krön, 105,4—100 m., dalden öster om Frödinge, omkring 115 m., samt sjön Grindeln S om Höghult i Frödinge s:n, 106,3 m.

Dalar och
dalgångar.

Dalgångarna äro synnerligen väl utpräglade, vare sig de gå mellan ofvan omnämnda höjdsträckor eller förekomma inom desamma. I afseende på riktningen märkas i första rummet dalgångarna i NV—SO med dragning åt NNV—SSO, därefter de i N—S samt slutligen äfven de i ONO—VSV. De viktigaste må här omnämnas.

N om Rumskulla utbreder sig en större, af rullstensgrus, mossar och sjöar uppfyllt dald, hvars hufvudriktning angifves af den i NV—SO framgående branta östra gränslinjen från Södersholm och Ydrehammar till Vimmern och den stora mossen norr om Halsebo. En därmed parallell dalgång framgår 2 km. sydväst om Vimmern från Åsta utefter Stångåns lopp till Björnebro och södra kartbladsgränsen.

På västra sidan af Rumskulladälden kan man spåra det nord-sydliga dalsystemet, tydligast vid sänkningen mellan två SV om Sandsjön och Hemsjön uppträdande mindre horstar, hvilkas branter i N—S bilda en tydlig fortsättning af den 8 km. långa, djupa, i sin egenskap af sprickdald särskildt tydligt utpräglade dalklyftan i denna riktning, hvilken, utgående från Möckeln, utmynnar i Rumskulladälden omkr. 2 km. N om Ventzelholm. Höjdsträckan Målen—Hylta är äfven en horst, begränsad af de nämnda båda spricksystemen. Från Rumskulla fortsätter den nord-sydliga dalriktningen genom St. Holmsjön och det långsträcktäta kärret söder därom.

Inom den stora högplatån märkas därjämte äfven några i N—S framgående sprickdälder, nämligen en utgående från trakten invid Lindefall genom Mösjön och utmynnande i en mindre, i NV—SO gående sänkning mellan N:a Kvill och St.

Noren samt två å ömse sidor om höjdsträckan mellan Trång-rötsla och Bäckhult, af hvilka särskildt den östra är skarpt utpräglad. En fortsättning af den sistnämnda åt S kan vidare spåras från den vilda och djupa klyftan V om Nymåla genom sjöarna St. och L. Noren samt i dälderna å ömse sidor med fortsättning åt S ända ned till Stångån och Björnebro.

Mellan Vimmerby och Södra Vi samt vidare förbi Örsåsa framgår öster om meromnämnda stora högplatå en större dalsänka i ungefär samma riktning som Rumskulladälden. Äfven här korsas dälden af dalstråk i N—S, såsom synes dels utefter den sydöstra, branta stranden af Krön, dels i närheten af sjöns nordvästra strand från trakten V om Skärstad, Sundsholm och Näfstad samt från Ålhult utefter Stångådalen. Höjderna emellan denna och den större dalgången äro liksom Örsåsa-höjden att uppfatta såsom horstar.

Nästa stora dalgång är Djursdaladälden. Sjön Juttern intager dess norra del, och från Djursdala drager sig dalsänkan djupt inskuren mot SO till Malmingen och Bysjön, från hvilkens södra strand dalgången antager mera sydlig riktning mot Borstingen och Nyen.

S om Djursdala märkes Djupdalen, begränsad af höga och branta bergväggar, som stiga 30—50 m. öfver dalbottnen. Dalgången afslutas i söder vid sjön Snesearen.

En bland områdets skarpast utpräglade dalgångar är Holkedalen, som i N—S genomdrager Bålstocken i hela dess längd med fortsättning ända till Björkesnäs. Endast under kortare sträckor och förnämligast på östra sidan begränsas dalen af tvärbranta berg, eljest är berggrunden mot dalsidorna grustäckt, men höjderna hafva öfverallt brant slutning mot dalgången. Genom Holkedalen går en nyanlagd väg mellan Djursdala och Horn.

Mot öster begränsas Bålstocken af en djupt inskuren dalgång, som står i förening med västra grenen af sjön Trehörningen. En fortsättning af denna dalgång med någon

dragning åt väster bildas af Långsjön och Lillsjön, N om Hallersrum.

Höjdområdet inom Locknevi socken genomdrages likaledes af dalgångar, gående företrädesvis i N—S. Mest utpräglade äro den, som utgående från Anen fortsätter öfver Nerten och Vrängen till Mjösjön, samt den djupa dälden mellan torpet Luddet, Böllerum och Frödinge, hvilken senare kan sägas fortsätta ända fram till Höghult och Grinderumsjön i söder.

Vattendrag. *Stångån* har ett af sina källområden inom kartbladet Vimmerby. Från Ramsjön flyter vattnet in i den stora bassängen Möckeln (176 m. öfver hafvet), som därjämte mottager ett par andra mindre tillflöden. Afloppet går åt NV genom Norrlängen och därifrån till den inom kartbladen Sommenäs och Svinhult belägna Skirsjön, som har sina källsjöar i NV inom Tidervals och Svinhults socknar. Från Skirsjön flyter Stångån åt S och inträder efter cirka 6 km. lopp på Vimmerbybladet NV om Ydrehammar, slingrar sig därefter utmed västra sidan af den stora Rumsकुलadälden i sydlig hufvudriktning, tills den strax N om Rumsकुला viker utaf åt sydost fram mot Björnebro, hvarefter ån snart lämnar kartområdet. Fortsättande in på kartbladet Hvetlanda gör Stångån i trakten af Storebro en skarp krök mot norr och inträder så åter på bladet Vimmerby, inom hvilket den sedan går genom Vimmerby mader till Krön och efter sitt utflöde ur denna sjö snart lämnar kartområdet. Under sin väg från Ramsjön och Möckeln har Stångån sänkt sig cirka 76 m.

Vattendelare. Alltifrån trakten vid Möckeln till och utöfver södra kartgränsen har den stora högplatån utgjort vattendelaren mellan Stångåns första mot söder rinnande del och området för dess lopp mot norr. Själfva vattendelaren följer utmed slutningen af den ofvan beskrifna höjdsträckan inom västligaste delen af högplatån, hvars vida större del sålunda matar den mot norr flytande delen af Stångån.

Från östligaste delen af kartområdet flyter vattnet till Botorpström. Vattendelaren går strax väster om sjöarna Anen,

Solarn och Nyen. Vattendragen äro endast små åar och bäckar, som förena sig i den strax utanför kartgränsen, inom kartbladet Ankarsrum, belägna sjön Yxern. Botorpströms vattenområde upptager omkring en fjärdedel af kartområdet.

Sydvästra karthörnet genomflytes under en kort sträcka af Silfverån, som tillhör Emåns vattenområde.

Sjöarna äro ganska ojämnt fördelade inom kartområdet, hvilket har sin naturliga förklaring däruti, att de hufvudsakligen uppträda inom dällderna, medan däremot de stora höglåtaerna endast hafva att uppvisa små och spridda sjöbäcken.

Sjöar.

Störst bland alla sjöar är den af Stångån genomflutna, 15 km. långa *Krön*. Genom den på senaste tid företagna regleringen af Stångån har Krön blifvit mycket uppgrundad och dess konturer betydligt förändrade. Detta är i synnerhet förhållandet inom sjöns västra och norra delar, där gyttnar på långa sträckor när nästan upp till vattenytan, så att man endast på få ställen kan landa. Sjöns djupaste delar äro belägna utanför stranden vid Vennebjörke samt i viken N om Södra Vi. Med Krön har sannolikt den NV om dess norra ände belägna *Örn* en gång sammanhängt.

Näst Krön af betydelse är den milslånga, i NNV—SSO utsträckta *Juttern*, af hvilken största delen faller inom kartområdet. Juttern är nedsänkt mellan branta berg och kullar och har därigenom en utpräglad karaktär af klippbassäng.

Som ofvan är nämndt, fortsätter Jutterns dalgång åt söder och avslutas med sjöarna *Malmingen* och *Bysjön*. Längre i söder möta tre mera betydande sjöar, *Borstingen*, *Nyen* och *Nossen*. Den lilla mellan de båda sistnämnda belägna *Älesjön* ligger djupt insänkt mellan branta, i N—S gående bergshöjder, särskildt utefter den östra sidan nedanför Älekulla. Älesjön tillhör därjämte ett i SO—NV gående dalsystem, genom hvilket utflödet går till den 15 m. lägre belägna Nossen.

Inom östra delen af området märkas vidare *Solarn*, *Gersjön* och *Anen* samt mellan de båda sistnämnda ett helt system

af sjöar, bland hvilka *St.* och *L. Lundsjön* samt *Vrängen* äro de mest betydande.

Västra delen af kartbladet är mera fattig på sjöar. Den mest betydande är *Möckeln*, såsom ofvan nämndt Stångåns källsjö. *Möckeln* är en stor klippbassäng utan något nämnvärdt tillflöde, om man undantager det från den strax i söder belägna *Ramsjön*. *Möckeln* är bildad genom två sammanstötande spricksystem, ett i N—S och det andra i NV—SO. I förstnämnda riktning förlöper sjöns östra strand, i den senare den västra med fortsättning genom den djupt insänkta klippbassängen *Norrlången*.

Den förut omnämnda djupa dalskåran söder om *Möckeln* och *Ramsjön* innehåller endast några obetydliga långsträckta gölar, men där den norr om *Ventzelholm* utmynnar i den stora *Stångådälden*, möta inom den sistnämnda en hel samling småsjöar. I dälden mellan *Hylta* och *Halsebo* ligga *Vimmern*, *Hesselsjön* och *Bysjön* samt i dalgången NO om *Halsebo St.* och *L. Noren*.

Hela norra delen af den stora högplatån mellan *Krön* och *Möckeln* är särskildt utmärkt genom sin fattigdom på sjöar. I stället utbreda sig här i sänkorna vidsträckta mossar. Kartans högst belägna sjö är *Stensjön* (236,6 m. ö. h.) strax söder om höjdpunkten invid *Hagen*. Därefter kommer *Mösjön* vid *Lindefall* (225 m. ö. h.). Öster om *Mösjön* ligger en ungefär lika stor sjö V om *Bäckhult* samt S om den sistnämnda *Gäsingen* (198,9 m. ö. h.). Först långt härifrån komma *Rumsjön*, *Skälfvingen* och *Hjorten* samt längst i söder de något mera betydande *Skiresjön*, *Hemsjön*, *Höksjön* och *Gebosjön*.

Söder om *Rumskulla* ligga *St. Holmsjön* samt några mindre gölar.

Berggrunden.

Inom den ojämförligt största delen af kartområdet bildas berggrunden af granit. Af andra bergarter förekomma endast diorit, porfyr och diabas.

De olika slag af granit, som på grund af bergartens struktur och sammansättning hafva blifvit särskilda, äro: *röd granit*, *grå granit*, *ögongranit* och *hornblendegranit*.

Röd granit. I sin typiska form kan denna karakteriseras Röd granit. som en kiselsyrerik granit, bestående af blekröd fältspat såsom öfvervägande beståndsdel, grå eller någon gång rödbrun, fettglänsande kvarts i ganska riklig mängd samt mörk glimmer i små och vanligtvis spridda fjäll. Ett och annat korn af grå eller gröngrå plagioklas ingår därjämte. Bergartens struktur är än medelkornig, än grofkornig, hvarvid är att märka, att dessa båda strukturella arter visserligen i stort kunna särskiljas, men att någon skarp gräns dem emellan icke kan uppdragas.

Inom hela västra hälften af kartområdet är den röda graniten i det stora hela enrådande, och därjämte utsänder densamma såväl i södra som i norra delen icke obetydliga partier åt öster.

Bergarten omkring Vimmerby, t. ex. vid Älåkra, Hamra, Korcka och Nybble, är en medelkornig till något grofkornig röd granit, af hvilkens fältspatindivider en mindre del äro mera utvecklade, dock sällan i den grad, att bergarten kan sägas vara porfyrisk. I de få hållar, som gå i dagen vid eller intill Kröns södra stränder, är samma bergart anstående.

På västra sidan af sjön fortsätter den åt norr ända till gränsen mot Östergötland samt går omkring länegränsen öfver på andra sidan af Juttern inom västra hälften af Bålstocken. Ännu längre åt öster, omkring Höghult o. s. v., uppträder ytterligare ett tämligen stort massiv af den röda graniten.

Sydost om Vimmerby är den röda graniten med något mera grofkornig struktur utvecklad från Nossen ända till Höghult samt därifrån åt S och SO in på angränsande kartområden. I beskrifningen till bladet Hvetlanda har denna afart erhållit namnet »Grinderumsgranit», och densamma omnämnes äfven i beskrifningen till bladet Oskarshamn.

Vägen S om Nyserum intill Nyen går cirka 500 meter på blottad håll, i hvilken den röda graniten är i kontakt med ögongranit. Den förra synes på några ställen viggformigt inkilad i den senare, men inga brottstycken af den ena graniten i den andra hafva observerats, utan ger kontakten det intryck, att de båda bergarterna äro af ungefär samma ålder. NV om Hällbäckshult och N om Höghult komma hållar af de båda graniterna ganska nära hvarandra, men ingen kontakt är här blottad. SV om Frödinge är kontakt synlig mellan den röda graniten och grå hornblendegranit; denna senare blir skiffrig i kontakten.

Åt väster antager graniten likaledes en mera grofkornig struktur, som blir allt mera konstant, ju längre man kommer åt detta håll. Denna granit är densamma, som i nyssnämnda Hvetlandabeskrifning kallats »Järedagranit», och denna benämning må här bibehållas. I den grofkorniga mineralblandningen utskilja sig esomoftast större, väl begränsade kristaller eller kristallpartier af den rödlätta fältspaten, som vid mikroskopisk undersökning visat sig vara mikroklin, samt vanligen något rundade partier af en ljusgrå plagioklas. För öfrigt är äfven denna granitart rik på kvarts och fattig på glimmer. Liksom den medelkorniga graniten har den förevarande ett fast och jämnt gry i motsats till den nedan omnämnda ögongraniten,

med hvilken densamma i öfrigt har en viss likhet genom den nämnda utsöndringen af fältspaterna.

Järedagraniten anstår inom hela västra tredjedelen af kartområdet och bildar sålunda alla de omkring Rumskulla uppstigande höjdsträckorna samt hela västra delen af den stora höjdplatån. I alla tvärbranterna intill dälderna träder den fram med mer eller mindre utveckladt grofkornigt gry. På flere ställen och särskildt invid sydvästra stranden af Möckeln äro ända till 1,5—2 cm. stora fältspatkristaller utsöndrade, så att bergarten därigenom får ett utprägladt porfyriskt eller ögonartadt utseende.

Graniten ligger vanligen i tämligen mäktiga bankar och är endast i ringa grad förklyftad och vittrad. Den är således fullt användbar i stenindustriellt hänseende, särskildt såsom grund- och sträcksten. Blocken äro i allmänhet ovanligt stora, såsom bland annat bäst kan ses intill landsvägen på Stångåns västra sida mellan Björnebro och kartgränsen. Äfven inom norra delen af området träffas dylika stora block, t. ex. på höjden vid Söderhult V om Möckeln.

Den röda graniten innesluter mer eller mindre talrika och stora partier af den nedan omnämnda porfyren, hvilken alltså är äldre än graniten.

Som *ögongranit* betecknas en grå till rödligt granit med strökorn af fältspat. I en oftast medelkornig grundmassa, bildad af rödligt och grå eller vitgrå fältspat (mikroklin och plagioklas), grå eller något blågrå kvarts, mörk glimmer samt icke sällan äfven något hornblende, ligga inbäddade större eller mindre rödlätta kristaller eller korniga aggregat af mikroklin samt äfven af plagioklas. Under mikroskopet iakttagas därjämte alltid magnetit, titanit och apatit, af hvilka särskildt titaniten ej sällan når sådan storlek, att den kan urskiljas med blotta ögat. Från detta typiska utseende finnas en mängd, vanligen lokala, afvikelser. Grundmassan kan antaga en mera finkornig struktur, till följd hvaraf bergarten på vissa ställen får ett porfyrtadt utseende. På vissa ställen

Ögongranit,
grå granit.

kunna de omnämnda strökornen fattas, hvarigenom öfvergång sker till grå granit.

I sitt inre är ögongraniten grå, men i dagytan antager den vanligen en rödaktig färg, hvilket tydligen beror på vittningen. Också grusar sig graniten af samma orsak lätt i ytan, medan den i det inre är ganska hållfast. För öfrigt är ögongraniten flerstädes starkt förklyftad och ger därigenom upphof till blockbildning.

I regeln är ögongraniten fullt massformig, men lokalt kan den dock förete en ganska utpräglad förskiffring. Så är t. ex. förhållandet i närheten af södra kartgränsen mellan Knabbarp och Ingebo (det senare stället beläget inom det angränsande kartbladet Hvetlanda). Äfven i trakten af Frödinge är graniten flerstädes sträckt och skiffrig, t. ex. i det höga, branta berget norr om byn.

Ögongranit är den rådande bergarten inom hela östra hälften af kartområdet, från östra stranden af Krön till gränsen mot kartbladet Ankarsrum. Mellan södra ändan af Krön och Nyen gränsar den intill röd granit, mot hvilken den har blottad kontakt vid sydöstra stranden af sistnämnda sjö, såsom ofvan, sid. 12, anförts. Bergarten innehåller talrika brottstycken af den nedan omnämnda porfyren, och särskildt i trakten söder om Frödinge äro dessa både stora och talrika.

Hornblende-
granit.

Utmed södra delen af gränsen mot kartbladet Ankarsrum upptager graniten, som här ofta saknar ögon och därför närmast är att hänföra till vanlig grå granit, mera rikligt hornblende och öfvergår på ett och annat ställe till *hornblendegranit*. Förekomsterna äro dock så obetydliga, att bergarten endast i trakten af Lindhult i Frödinge socken kunnat utmärkas å kartan. Väster om N:a Flaka i Södra Vi socken finnes likaledes hornblendegranit i ett par mindre hållar, hvarjämte äfven i den omgifvande graniten ingår något hornblende.

Diorit.

Invid Frödinge förekomma ett par hållar af *diorit*. Bergarten, som under mikroskopet visar sig vara glimmerdiorit, är finkornig och genomdrages af större och mindre granitpar-

tier, än mera regelbundna och gångformiga, än större och oregelbundet begränsade. Vid kontakten mot graniten blir bergarten gröfre.

På kartan hafva hållarna väster och sydväst om Frödinge by betecknats såsom »diorit genomsatt af ögongranit». Graniten tager här och där öfverhand, så att bergarten äfven skulle kunna benämnas »granit omslutande stycken af diorit». Sådana inneslutna stycken af diorit äro emellanåt ganska skarpkantiga, men lika ofta afrundade och liksom spolformigt utdragna.

I hållarna närmast väster om Frödinge by innehåller dioriten en ljusgrön pyroxen.

Porfyr uppträder ganska ymnigt inom kartområdet, dels i sammanhängande bergpartier, dels såsom brottstycken af större eller mindre dimensioner, omslutna af den rådande graniten, som är yngre än porfyren. Bergartens grundmassa är än rent felsitisk med splittrigt brott, än finkornig och granitlik (»porfyr med granitisk habitus», såsom den blifvit benämnd i beskrifningen till kartbladet Sommenäs). Strökornen äro vanligen mycket små, emellanåt knappt urskiljbara för blotta ögat. De utgöras mestadels af fältspat samt i mindre mängd af rundade kvartskorn. Ett och annat glimmerfjäll framträder här och där.

Porfyr.

Utmed sydvästra stranden af sjön Anen inom kartområdets nordöstra del uppträder en väl utpräglad ljusröd till rödlätt porfyr med nästan tät struktur och splittrigt brott. Bland strökornen märkas här jämte fältspatkristaller ganska ymnigt kvarts såsom ljusgråa, fettglänsande korn. Porfyren bildar höga och branta bergkullar, som fortsätta åt väster till närheten af torpet Runefall. Därjämte sträcker sig porfyrområdet äfven åt norr inom det angränsande kartbladet Kisa. I det höga berget vid viken öster om Korpebo kommer porfyren i kontakt med graniten.

Söder om detta porfyrområde innehåller graniten brottstycken af porfyr, t. ex. i trakten söder om Lindhult och

väster om Björnhult i Locknevi socken. Äfven väster om porfyrmassivet hafva dylika brottstycken iakttagits i graniten.

Inom västra delen af kartområdet har porfyren äfvenledes en mera anmärkningsvärd utbredning och förekommer i två skilda massiv, det ena öster om S:a och N:a Kvill i Rumskulla socken, det andra invid Ålingegöl nordväst om sistnämnda ställe.

Porfyren öster om Kvill har en gulgrå färg och tät grundmassa med splittrigt brott. Strökornen äro ovanligt talrika och utgöras af fältspat och kvarts samt något glimmer. Skild från detta porfyrmassiv reser sig ett annat i ett högt, på norra sidan helt och hållet grusbetäckt berg nordost om Ålingegöl. I den täta till något finkorniga, rödlätta grundmassan ligga här mera spridda korn af fältspat och kvarts. De båda porfyrområdena åtskiljas af ett band af röd granit.

Såsom kartan utvisar, är trakten söder om Frödinge äfven jämförelsevis rik på porfyr, som dock här icke i likhet med den å förenämnda områden framträder under form af ett verkligt massiv, utan fasthellre är att uppfatta som inneslutningar i graniten, om ock dessa antagit så stora dimensioner, att hållarna på kartan utmärkts såsom porfyr. Hållarna bestå dock ej i sin helhet af denna bergart, utan porfyren beledsagas alltid i större eller mindre mängd af granit, såsom »sammankittande» bergart eller ock såsom gångar och ådror genomsättande porfyren.

Grundmassan i denna porfyr är i regeln finkornig med mindre talrika strökorn. Dock finnas äfven här fullt porfyriskt utbildade partier med tätt liggande strökorn, t. ex. vid vägen mellan Nyserums by och Dalhem, där den röda graniten, som är öfvervägande i hällen, innehåller stora stycken af en väl utbildad fältspat- och kvartsporfyr. Äfven vid Grönlid, NV om Lindhult, innehåller graniten större partier af väl utbildad porfyr.

Vid Grägarp samt söder därom intill stranden af Nossen uppträder porfyr med små utsöndrade kvartskorn. Sydväst

om Vimmerby i trakten af Knabbarp finnes likaledes porfyr i något större utsträckning. Vid torpet Galtnäset öster därom uppträder bergarten såsom större brottstycken inneslutna i röd granit, som bildar hufvuddelen af de här anstående bergpartierna. Äfven på västra sidan af Skiresjön inom höjdsträckan mot Hemsjön och Höksjön framträda liknande porfyrpartier i graniten.

Graniten, som anstår i de branta bergen vid sydvästra stranden af Möckeln, innesluter talrika stycken af en ljusröd porfyr, bestående af en finkornig grundmassa, i hvilken små strökorn af fältspat och kvarts äro ymnigt inströdda. Porfyrpartierna bilda ej skarp kontakt mot den omgifvande graniten, utan äro liksom insvetsade i densamma.

Porfyr af en genom tätt liggande strökorn af fältspat i röd grundmassa väl utpräglad typ förekommer i en brant bergställning invid landsvägen strax öster om Gullringens station såsom en större inneslutning i granit. Mindre porfyrpartier af likartad beskaffenhet finnas äfven i graniten vid stränderna af Örn, t. ex. norr invid Ålhult.

Vid Ungstorp i Djursdala socken samt i trakten däromkring uppträder äfven något porfyr i graniten, som här är finkornig och strimmig med omväxlande röd och grå färg. Porfyren är af olika utseende, dels en rödlätt, nästan tät fältspatporfyr med tämligen talrika strökorn, dels en grå och småkornig med endast små och spridda sådana. Intill det närbelägna torpet Hillebo innehåller graniten äfvenledes porfyrpartier af det sistnämnda slaget.

Diabasartade bergarter hafva påträffats endast såsom tvenne små gångar, den ena öster om Kålstorp (NO om sjön Möckeln), den andra sydväst om Torebo (V om Juttern). I båda fallen är bergarten starkt omvandlad och föga karakteristisk. Ingendera torde dock med fullt skäl kunna bestämmas såsom diabas i strängare mening, utan torde det vara riktigare att hänföra dem till augitdioriternas grupp.

Diabas.

Malmanled-
ningar.

Inom kartområdet hafva icke några egentliga malmförekomster påträffats, dock hafva på ett par ställen grufförsök gjorts.

Åren 1836—1838 gjordes af Tofverums bruksägare på Björkesnäs mark inom Bålstocken försök att erhålla bergmalm för blandning med sjömalmer till nedsmältning vid brukets masugn vid Sporrbacka, hvilkens gamla mur ännu står kvar i närheten af Gerssjön nära östra kartgränsen. Grufvorna ligga omkring 5 km. NNO om Björkesnäs by på kontakten mellan röd granit och ögongranit. Den röda graniten fortsätter till ett litet skogskärr, där den börjar innehålla brottstycken af en mörk, fingnistrig, hornblende- och glimmerrik bergart, som snart blir rådande. I denna hafva 5 långsträckta, omkring 4 meter breda grufvor upptagits, af hvilka 2 arbetats till omkring 15 meters och de öfriga till 5 meters djup. I 1838 års bergmästarrelationer heter det: »Grufveförsöken hafva, sedan allt hopp om malmtillgång därstädes försvunnit, måst öfvergifvas.»

All den erhållna malmen har mycket noga utskrädts och bortförts, såsom synes af de kvarlämnade varpen. Endast obetydliga gnistor af magnetit och svafvelkis synas där, och grufkompassen ger endast ett svagt utslag.

Vid Marstads soldattorp, väster om södra änden af Juttern, är en mindre skärpning upptagen på kopparmalm. Små korn af kopparkis och svafvelkis förekomma insprängda i hornblendeförande granit. Endast några få skott äro skjutna, och fyndigheten är af intet värde. Skärpningen gjordes år 1825, efter hvad detta års bergmästarrelation upplyser.

Jordlagren

och i samband med deras bildning stående fenomen.

Berggrundens slipning och reffling. Då landisen under kvartärtidens äldre skede skred fram öfver den genom föregående långvarig vittring i ytan uppluckrade berggrunden, upptog den och medslåpade allt förhandenvarande löst material, hvarigenom bergens ytor afnöttes och glattslipades. De i isen infrusna stenarna inristade under rörelsen i berghällen raka fåror, de s. k. refflorna, hvilka nu stå kvar och angifva ismassans rörelseriktning.

Hufvudriktningen för refflorna inom kartområdet är N20—30°V. Härifrån afvika endast några få af de iaktagna, nämligen en vid Skåfshult norr om Rumsjön i S:a Vi socken, hvilken går i N10°V, samt refflorna inom östliga delen af kartområdet i Frödinge socken, hvilkas riktning är mellan N40°V och N55°V.

Refflor.

Kartområdets jordarter äro: *morängrus* och *svallgrus*, *rullstensgrus* och *-sand*, *lera*, *svämsand*, *gyttja*, *torfdy* och *mosstorf*. Härtill kommer *sjö-* och *myrmalm*. Till åldern äro jordarterna glaciala eller postglaciala, till bildningssättet marina eller supramarina.¹

Morängruset (krossgruset) har den ojämförligt största utbredningen, då det kan sägas i hufvudsak täcka berggrunden och till öfvervägande del framträder i dagen, särskildt inom de stora, i inledningen omnämnda högplatåerna. Berggrundens ojämheter utfyllas i allmänhet af morängruset, och till följd

Morängrus.

¹ Jfr kartans färgschema.

däraf har detsamma mycket olika mäktighet. Det hopar sig dock aldrig till sådana massor, att det nämnvärdt inverkar på landets topografi, som i det hela bestämmes af den underliggande berggrunden. Hufvudmassan af morängruset utgöres af den vanligen hårdt packade, af kantnötta stenar, grus och stofffint bergartsmjöl sammansatta bottenmoränen. I sin öfre del är gruset starkt vittradt och har därigenom öfvergått till en fin rödbrun eller gråbrun sand, som på orten benämnes »dunsand». Därjämte är gruset ofta i ytan belamradt med stenar och block, hvilka inkräkta den för odling använda delen däraf.

Svallgrus.

Till följd af landskapets kuperade beskaffenhet finnas endast på några få ställen inom kartområdet mera tydligt framträdande och bibehållna märken efter hafsvågornas inverkan på morängruset under den tid, då landet var delvis nedsänkt under hafsytan. Gruset blef då på de för vågorna mera utsatta ställena i ytan bearbetadt och omlagradt till *svallgrus*. Vid Frödingehults by, alldeles invid gränsen mot kartbladet Ankarsrum, har svallgruset en så pass stor utsträckning, att det kunnat utsättas å kartan. Det förekommer därstädes som en jämn, stentäckt plåtå, hvilken öster om byn sluttar mot sjön Yxern inom nyssnämnda kartblad. Gruset är här väl svalladt och rensköljdt i ytan.

Block.

Krossgrusets yta är, såsom redan är nämnt, ofta stenbunden. På sina ställen äro stenarna och blocken hopade i betydligare mängd. Sådana blocksamlingar äro på kartan flerstädes utmärkta, men dessa beteckningar gifva endast en schematisk bild af förhållandet i naturen, då ju knappast på något ställe block fullständigt fattas. Dessa block hafva ditförts och afstjälpts af landisen. Leran och sanden förete mera sällan block på ytan, såsom i Frödinge och Locknevi närmast östra kartkanten. Dylika block kunna i allmänhet icke antagas vara aflastade direkt från landisen, utan torde vara framförda af simmande isberg, som afsatt dem på den dåvarande hafsbotten.

Blocken äro i regeln af samma slag som den underliggande berggrunden och utgöras sålunda af granit och något porfyr. Endast som sällsyntheter förekomma några mindre stycken af kvartsit och sandsten.

Rullstensgrus och *-sand* äga stor utbredning inom kartområdets alla delar och förekomma dels såsom åsar, dels såsom mer eller mindre kuperade fält, dels slutligen såsom jämna slätter.

Rullstens-
grus och
-sand.

En blick på kartan visar, att *rullstensgruset* med hänseende till sitt uppträdande kan hänföras till vissa bestämda åssystem, hvilka i stort sedt följa de mera utpräglade dalgångarna, medan dock en del mindre åsbildningar mer eller mindre isoleradt träda fram på själfva höjderna eller i dälдер inom dessa. Därjämte är att beakta sambandet mellan de olika åsarna och åssystemen, hvilket ger sig till känna i talrika förgreningar, som på sina ställen lifligt påminna om flodernas lopp inom ett flackt landskap.

De inom kartområdet uppträdande åssystemen äro följande.

Vimmerby-
åsen.

Vimmerby-åsen. Denna ås inkommer på kartområdet såsom några mindre grusåsar söder och öster om Hamra samt en större sådan utmed landsvägen väster om Stångån. Anslutande sig till dessa uppträda stora sandbankar och fält i och invid de stora kärren utmed Stångån. Själftva Vimmerby är byggd på en stor sandtäckt rullstensås. Väster om staden träder rullstensgruset fram i form af en stor jämn plåtå, »Trekanten», med en hög terrass mot Stångåns dalgång. Norr om Trekanten tornar gruset upp sig i höga åsryggar med mellanliggande små åsgropar och åsgrafvar.

Åsryggarna fortsätta upp emot sjön Krön samt väster om denna intill höjdslutningen, nedanför hvilken landsvägen går fram. De kullar, som löpa närmare utmed sjöstranden, äro i regeln täckta af sand, och likartadt fortsätter åsbildningen vid Skärstad, Sundsholm, Älö, Näfstad och Ålhult till Bosand norr vid sjön Örn.

Själftva hufvuddelen af rullstensbildningen uppträder omkring Södra Vi i väldiga åsar och fält. Den stora mossen väster om byn genomdrages af flere i Ö—V gående åsryggar, hvarefter gruset utbreder sig i fält och åsar ända fram emot Käbbo och Örebro. Åt norr öfvergår bildningen i ett vidsträckt fält med vanligtvis låga, undulerande kullar samt fortsätter på enahanda vis i dalgången åt NNV till och utöfver kartområdets gräns.

Biåsar till Vimmerby-åsen äro dels en vid Skiresjön uppträdande åssträcka, hvilken norr om sjön böjer af mot nordväst samt på andra sidan den mötande höjden fortsätter mera åt väster utmed kärren norr om Gråssfall, dels en utlöpare åt väster i trakten af Ulleviberg, hvilken utlöpare fortsätter i två grenar, en åt norr i dalgången mellan Skälvingen och Skäfshult och en annan mot Rumsjön och trakten NV därom.

Såsom rester af ytterligare en biås kunna slutligen anses mindre åsbildningar på höjden norr om Vimmerby och söder om Mossebo, sandaflagringsarna och en mindre rullstensbildning vid Vennebjörka samt rullstensgruset vid Snesarrens nordvästra strand.

Djursdala-
åsen.

Djursdala-åsen. Söder om sjön Nyen utbreder sig ett större rullstensfält, på västra sidan med sandbildningar. På östra sidan går rullstensgruset i form af åsar ut i den stora mossen och fortsätter likartadt vid sjöns västra strand samt till Borstingen och därifrån mot Bysjön och Malmingen. Öster och norr om Malmingen har gruset väldig utbredning. Söder och väster om Brofall förekommer det i jämna fält, men åt Malmingen till tornar det upp sig i höga åsar, framstrykande i olika riktningar. De flesta åsarna gå dock parallellt med sjön, eller i NNV—SSO. Mellan Snokebo och Malmingen utbreder sig åter ett större rullstensfält, åtföljdt af sandlager intill Snokebo samt i mera underordnad mängd äfven nedåt Malmingen.

Åsens hufvuddel är sträckan mellan Malmingen och sydliga delen af Juttern. Rullstensgruset framgår i höga och

branta kullar i hela dalgången och drager sig därifrån uppåt höjderna. Någon särskild åsrygg, som behärskar de öfriga, är icke till finnandes. Utmed Jutterns östra strand fortsätter rullstensgruset i liknande stora, ofta blocktäckta åsbildningar med kullar och åsgropar öfver Hallersrum, hvarifrån det antager en nordlig riktning öfver Långsjön och till länegränsen invid sjön Trehörningen. Från sydspetsen af Långsjön drager sig en gren fram mot Juttern på norra sidan af Björkesnäs-höjden, hvarest åsen ännu en gång betydligt vidgar sig. På motliggande stranden framgår en större åsbildning vid Marstad och norr därom. Slutligen uppträda några mindre åsar vid Ödemåla och Tromshult samt äfven på motliggande stranden af Juttern nedanför Flakahöjden.

En biås framgår vid Gransjöarna samt från nordvästra stranden af Solarn vid Ängstugan öfver dällderna omkring Bruddgöl fram mot Långsjön.

Frödinge-åsen. Vid sydöstra hörnet af kartområdet inkommer från kartbladet Oskarshamn (och Hvetlanda) den därstädes så kallade Tuna-åsen. (Se beskrifningen till bl. Oskarshamn.) Omkring sjön Grindeln är åsformen tydligt markerad och utbredningen något så när betydande förbi Höghult till sjön Kilen. Men norr därom är åsen utplånad på en lång sträcka och återuppträder endast som ett smalt band vid vägen söder om Frödinge. Vid kyrkan antager grusbildningen åter större dimensioner och fortsätter dels åt norr mot Skeninge och Böllerum, dels åt NV med en gren, som öster om Malmingen förenar sig med Djursdala-åsen. Från Böllerum finnas ännu ett par små utelöpare i den djupa dälden åt norr, hvarefter åssträckan är afbruten omkring 2 km. och återkommer först vid Älghult norr vid Solarn. Sedan går fortsättningen söder och väster om Höghult upp mot Slättmon och Börsmåla i Horns socken. Slättmon ligger på ett rullstensfält.

Frödinge-
åsen.

Från kartbladet Ankarsrum komma vidare två åsdrag, det ena vid Lidhem, fortsättande åt Vrångfall, Nerten och Frindelen o. s. v., det andra vid östra sidan af Anen.

Rumskulla-
åsen.

Rumskulla-åsen. Följande Stångåns dalgång i SO—NV kommer från kartbladet Hvetlanda en åssträcka, på nämnda blad kallad Storebro-åsen. Nordost om Rumskulla kyrka förenar sig denna med en från söder utmed landsvägen mellan Mariannelund och Rumskulla framgående rullstensås. Från detta föreningsområde antager åsbildningen en storartad utbredning af ända till 5 km. mellan Ventzelholm och Åby och fortsätter åt norr i vidsträcktta plataer, omslutande dels några större bergshöjder, dels talrika sjöar och mossar. Nordväst om Ydrehammar lämnar denna åssträckning kartområdet, fortsättande inom kartbladen Svinhult och Sommenäs till Sommen.

Halsebo-åsen.

Från Rumskulla-åsen utgå flera biåsar åt norr. Störst bland dem är *Halsebo-åsen*, hvilken norr om St. Noren vid Nymåla stoppar mot de stora höjderna därtill, men återkommer vid Klackebo, hvarifrån spridda åsryggar följa vid Strömnäs, Högaberg, Bäckakullen och Trångrötsla. Såsom en ännu nordligare fortsättning böra räknas åskullarna vid Ringshult SO om Möckeln. NO om Halsebo kommer denna biås nära intill den förut omnämnda rullstensbildningen invid Rumsjön. SO om Halsebo har åsen stor utsträckning i form af ett rullstensfält, som är mycket rikt på block.

Vid Mossnäs intill Stångån går en biås mot Hesselsjön och Vimmern samt förenar sig norr om Hylta med den stora åsbildningen.

En annan biås utgår norr om Fagersjöarna, följer den i S—N gående djupa dalgången mot Möckeln och framträder vidare på norra sidan af denna sjö i ett större sandfält.

Såsom biås kunna också räknas några små rullstensskullar norr om Måssåkra på Rumskullahöjden.

Sand.

Såsom ofvan är antydt, framträda i nära samband med rullstensgruset större och mindre *sandaflagringar*, hvilka liksom det förra äro bildade af isälftar, medan istäcket ännu låg kvar öfver landet. I grustagen ser man också flerstädes lager af skiktad sand omväxla med gröfre och finare grus. Båda

dessas bildningar hafva sedermera blifvit delvis bearbetade till en början af hafvet¹ och sedermera af de i dalgångarnas riktning utsträckta stora insjöarna, af hvilka vi ännu hafva kvar sådana betydande lämningar som Krön och Juttern med sjösträckan ned till Nyen. Den sista produkten träder flerstädes fram i form af den på kartan utsatta svämsanden, hvilken i det följande kommer att särskildt omnämnas.

Mest iögonenfallande äro de mer eller mindre bearbetade sandlager, som höra till Vimmerby-åsen. Söder och väster om Vimmerby bildar sanden jämna fält och bankar inom »Vimmerby mader» eller utgör madernas begränsning mot de omgifvande grushöjderna. Själfva staden med omgifningar ligger på sandkullar med rullstensgrus i botten. I den af järnvägen närmast norr om staden genomskurna åsen ligger öfverst ett lager af tätt packad sand, nederst innehållande stora kantrundade stenblock, och härunder vidtager rullstensgruset. Särdeles karakteristiska äro vidare de höga sandkullarna utmed stranden af Krön. Sanden är mycket fin och bildar flerstädes mäktiga lager, som först på mer än en meters djup gifva vika för rullstensgruset. Likartade sandkullar fortsätta ännu vid nordliga delen af Krön. Vid vägen mellan Ålhult och Brännebro är sanden utbredd i ett jämnt fält, liksom vid Bosand intill stranden af Örn.

Djursdala-åsen, som framgår i en smal dalsträcka, åtföljes af endast några få sandfält, nämligen ett söder om Djursdala by vid Horfvan, ett vid Snokebo intill Snasaren, aflagringsarna invid Bysjön samt omkring Fjärdingskog söder om Nyen.

Området mellan sjöarna Frindelen, Nerten och St. Lundsjön är utmärkt genom stora, jämna sandfält. Landskapet mellan Vrångfall och Lundsjön påminner i detta hänseende mycket om förhållandena invid Vimmerby.

¹ De sandbildningar, som blifvit bearbetade af hafvet, äro på kartan utmärkta med *röd* prickning, de åter, som ligga så högt, att de aldrig nåtts af hafvet, äro *blå*prickade.

Vid Frödinge är sanden likaledes utbredd i ett större fält intill rullstensbildningarna, och slutligen förtjänar, om vi förflytta oss till kartområdets nordvästra del, den jämna sandmarken norr om Möckeln ett omnämmande.

Invid östra kartgränsen förekomma ett par sandaflagringar, som ej direkt ansluta sig till rullstensbildningar, nämligen vid Lidhem¹ och SO om Anen. Enär dessa sandaflagringar ligga lägre än den marina gränsen, eller hafvets maximistånd i senglacial tid, kunna de med allt skäl antagas vara af marint ursprung.

Glaciallera.

Glaciallera (ishafslera, hvarfvig lera) är bildad af det fina slam, som de från inlandsisen flytande älfvarna medfört från moränerna och slutligen afsatt i hafvet, hvilket i den senglaciala tiden småningom utbredde sig öfver det i sänkning stadda landet. Vid sänkningens maximum nådde hafvet inom kartområdets sydöstra del till omkring 120 m., inom dess nordöstra till 140 à 145 m. öfver nuvarande hafsyta.

Glacialleran är i allmänhet tydligt hvarfvig med tunna skikt, fin och seg samt fet för känseln. Öfverst är leran gulbrun eller rödbrun, beroende på oxidation, inverkan af växtrotterna o. s. v., nedåt mera blågrå, men äfven gulaktig i vissa ränder. I sina djupare delar innehåller den något kalk- och magnesiakarbonat. Här och där omväxla små sandskikt med lerskikten.

Glacialleran finnes aflagrad på botten af hela Stångåns dalgång från trakten söder om Vimmerby, men sträcker sig endast undantagsvis upp mot slutningarna. Inom södra delen är leran emellertid täckt af sand och torfbildningar, och det är först inom norra delen, från trakten af Skärstad och Älö, som den träder i dagen och bildar sammanhängande fält. I lerdälderna norr om Krön, t. ex. vid Kåreda och Ålhult, varierar mäktigheten mellan 1 och 2,5 meter.

¹ I trädgården vid Lidhem är aflagringen af gröfre och finare sand 3—3,5 meter mäktig. Sanden hvilar där på morängrus.

Underlaget för de vidsträckta Vimmerby mader är glaciallera, som genom talrika borrhningar visat sig hafva en ganska stor mäktighet, från 2 till mera än 6 meter. Leran hvilar på grus eller sand och öfverlagras vanligen af sand af 0,1 till 1,5 eller undantagsvis 2 meters mäktighet, såsom förhållandet är vid järnvägsstationen. Väster om Vimmerby mader och skild därifrån genom en smal berg- och grusås ligger en större mosse, nordost om Knabbarp. Äfven här är samma lagerföljd. Sandskiktet är 0,1 till 0,4 meter mäktigt, och därunder vidtager glaciallera af 1,5 meters djup.

Karbonathalten i leran vid Vimmerby är icke hög. Leran vid mosskanten väster om Äläkra innehåller sålunda:

Kalkkarbonat	1,05 %
Magnesiakarbonat	0,47 %
	<hr/>
	Summa 1,52 %

Inom västra Stångådalen går icke någon lera i dagen. Under mossarna har ej heller någon lera anträffats vid dikesgräfningar och borrhningar. En såsom lera antagen jordart under torfdyn väster om Hemsjön, sydväst om Ventzelholm, har befunnits vara »mo» eller en stofffin sand, hvilken ej genomsläpper vattnet. Däremot hafva intill Ventzelholm i rullstensgruset anträffats några små, snart utkilande partier af lera, 2 eller högst 3 decimeter mäktiga.

En annan förekomst af lera inom rullstensgruset har funnits vid S:a Fogelhem, där i äldre tider ett tegelbruk legat, som hämtat sin lera från en sänka mellan de höga, sandtäckta gruskullarna samt från den forna sjöstranden, där järnvägen nu går fram.

Alldeles invid östra kartgränsen norr om Frödingehult faller västra delen af ett större lerbält inom kartbladets område. Den gulgråa till brungråa sega ishafsleran har en mäktighet af 1 till 2,5 meter och hvilar på morängrus.

Mosstorf och
torf.

Mossarna äga inom området en betydande utbredning. Vid istidens slut förefunnos inom både morängruset och rullstensgruset en mängd mer eller mindre vattenfyllda bassänger eller vattensjuka sträckor, inom hvilka en så riklig vegetation af vattenväxter utvecklade sig, att fördjupningarna till sist utfylldes af växtlämningar. I afseende på mossarnas sammanställning råder ofta stor skiljaktighet, beroende på utbredningen af de olika växtarter, som lämnat material till mossbildningen, och på olika förmultningsgrad. Med hänsyn till denna mossarnas allmänna inre beskaffenhet skiljer man vanligen mellan *mosstorf* och *torf*.

Mossarnas mäktighet är naturligtvis mycket olika, beroende på bassängernas växlande djupförhållanden. Underlaget är af skiftande natur, grus, sand, lera eller gyttja.

Stångådalens mossar äro af särskild ekonomisk betydelse, sedan genom den för få år sedan afslutade regleringen af Stångåns vatten och den därvid åvägabragta, till fullt en meter uppgående, sänkningen stora sträckor blifvit torrlagda och gjorda odlingsbara. I första rummet äro *Vimmerby mader* att beakta. Dessa utgöras af torf af yppersta beskaffenhet. Den öfversta delen består af väl förmultnad torf, uppkommen af halfgräs och andra torfbildande växter, medan de undre lagren i allmänhet innehålla en endast delvis förmultnad mosstorf. Torfven är allestädes ganska fast och har efter vattenregleringen börjat att hopsjunkä, hvarigenom det till odlingsfält tjänliga området högst väsentligt utvidgats. Mossarna äro också redan till sina hufvuddelar tagna i anspråk för odlingen och lämna rikliga skördar. Torfven hvilar öfverallt på sand af 1 till 7 decimeters mäktighet, hvarjämte sandbankar i stor utsträckning gå i dagen inom mossområdet, såsom redan ofvan är anfördt. Under sanden kommer lera. I tabellen sid. 30 ingå några borrningsresultat från området.

Vimmerby mader fortsätta norr om staden ännu ett stycke, men afsmalna upp emot stranden af Krön, där en rullstensås bildar gränsen mot väster. På andra sidan denna smala men

höga ås vidtager åter en lång och smal mossträcka från sjöstranden till Korka kvarnar och avslutas söder om kvarndammen genom den djupa *Korkamossen*, i hvilken talrika borrhningar verkstälts hufvudsakligen med afseende på dess rikliga tillgång på godt och rent källvatten (se nedan). Längre åt väster i Korkaåns dalgång vidtaga vidsträcktare kärrmarker med god torf mot Skälvingen och Rumsjön. Alla dessa mossar hvila på sand tillhörande rullstensgruset. Söder om Skälvingen gå till och med några sandbankar i dagen, af hvilka endast de större kunnat utläggas å kartan.

Mossarna vid Södra Vi intaga äfvenledes en vidsträckt areal. Järnvägen går längst i söder genom en vidsträckt mosse omkring Nylinge, hvilken är fullständigt odlad. Väster om kyrkan och järnvägsstationen utbreder sig en större, af flera smala rullstensåsar genomdragen mosse med än mer, än mindre mogen torf samt hvitmossa inom södra delen. Djupet är betydligt, från 1 till 3 meter inom nordliga delen till öfver 5 meter i den södra. Sand och grus bilda underlaget. Den nedanför Södra Vi, invid stranden af Krön belägna, vidsträckta mossen består till största delen af hvitmossa, flerstades mer än 5 meter djup; mot grusåsarna uppträder dock odlingsbar torf. Mosstorfven lämpar sig utmärkt till torfströ, men har ännu ej fått någon användning.

Genom Kröns sänkning har hela den forna viken vid Älö tegelbruk förvandlats till ett blött kärr med gyttja öfverst. Hela sträckan norr om detta kärr har likaledes delvis gyttja öfverst, men endast som ett mycket tunt lager ofvanpå den för öfrigt rådande torfven, som är tämligen väl förmultnad och lämpad för odling. Torfven hvilar i sin ordning på glaciallera, som är högst 1 meter mäktig samt delvis till den grad sandblandad, att endast en mindre del däraf är användbar för tegeltillverkning.

Norr om Älö och särskildt omkring Ålhult vidtaga stora mossmarker, hvilka genom åsänkningen blifvit torrlagda och till största delen gjorda odlingsbara. Genom intensivt arbete

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
Torf	0,3	0,2	2,8	1	—	3	1,6	6,4	2	3,4	4,7	2,7	—	—	0,5	1	0,5	1,3	0,8	2,25	1
Gyttja	—	—	—	—	—	0,1	1	0,6	0,2	0,2	0,4	0,15	—	—	—	—	—	0,05	—	—	—
Sand	0,7	0,1	—	0,5	2	+	1,1	0,5 +	0,5	0,2	0,1	0,75	0,5	1	0,7	0,5	0,4	0,4	0,3	0,75 +	3 +
Lera	2 +	2,5 +	0,2 +	1,5 +	6 +	—	0,8	—	0,4	0,2	0,05	0,1	2,4	4	5,3	5,5	1,5	1,3	1,2	—	—
Grus	—	—	—	—	—	—	+	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—

Tecknet + betyder, att jordarten fortsätter djupare.

1. Väster om Älåkra, 100 meter väster om järnvägen.
2. 30 meter norr om n:r 1.
3. 40 meter väster om n:r 2.
4. 75 meter norr om n:r 1.
5. Nordväst invid Vimmerby järnvägsstation.
6. Midt i mossen mellan Ulleviberg och Högerum, invid än från Skälvingen.
7. Korkamossen, 75 meter sydväst om dammen. Gyttjan i sin nedre hälft sandig.
8. Korkamossen, 100 meter söder om n:r 7.
9. » 35 meter öster om den lilla tjärnens sydöstra strand.
10. » söder om tjärnen invid källan.
11. » strax väster invid samma källa. Gyttjan är nederst sandig, leran mycket tunn.
12. » vid tjärnens sydvästra strand. Under leran grus och sten.

13. 200 meter söder om Vimmerby tegelbruk.
14. 30 meter VNV om n:r 13.
15. 50 meter VNV om n:r 14.
16. 45 meter VNV om n:r 15.
17. 300 meter NO om östliga gården i Knabbarp, Vimmerby socken. Leran öfverst sandig.
18. 500 meter NO om n:r 17. Torfdyn väl förmultnad inom hela mossen.
19. Kärret NV om torpet Galtnäset. Väl förmultnad torfdy.
20. NO om Röttsla, Frödinge socken. Väl förmultnad torfdy på fin grå sand.
21. Öster om Skeninge by i Södra Vi socken. Öfverst är sanden ren, men på 1 meters djup blir den lerig och öfvergår till hvad man skulle kunna kalla sandblandad lera. På ännu en meters djup tilltager sanden åter.

hafva de ock från den förra ofruktbarheten blifvit förvandlade till vidsträckta gifvande sädesfält. Utmed hela nordvästra stranden af Krön från Näfstad och förbi Vagelhem är däremot hvitmossa rådande. Så är äfven till större delen förhållandet med den vidsträckta blöta mossen norr om Ålhult mellan Örn och Hjerpekulla.

Järnvägen norr om Södra Vi går genom rullstensgrus och emellan åsarna liggande vidsträckta mossar, hvilka hafva sin största utsträckning vid Låxbo, där inom norra delen af mossen en af björk och små martallar bevuxen sträcka af ren mosstorf möter.

Öster om Vimmerby hafva äfvenledes vidsträckta torfmossar blifvit gjorda odlingsbara genom sänkning af sjön Nyen och dess vattenområde.

Höghultsmossen i Frödinge socken består hufvudsakligen af hvitmossa af 2 à 3 meters mäktighet hvilande på sand. Som vanligt förekommer äfven här något torf vid kanterna. Norr om Höghult fortsätta mossbildningarna utmed vattendraget uppåt Frödinge, där de både åt öster och norr åter antaga större dimensioner, fortsättande fram mot Solarn.

Inom Locknevi socken ligga de större mossarna mellan St. Lundsjön, Vrängen, Nerten och Frindelen. Östra delen af den stora Vrångfallmossen innehåller mosstorf, för öfrigt är torf rådande.

Inom bergsbygden i östra delen af kartområdet äro för öfrigt, såsom äfven synes af kartan, mossarna mycket talrika men jämförelsevis små. Mot norra kartgränsen och inom Östgötaområdet tilltaga de åter i storlek. Här möta då också vidsträcktare bildningar med mosstorf, t. ex. vid Kalfgöl och Börsmålasjön. Djupet tilltager likaledes, och man finner ofta ställen, där mossbildningen ännu fortsätter vid 5 meters djup. Kärret söder och öster om Slättmon är likaledes en djup hvitmosse, endast åt östra sidan förekommer något torf.

Djursdala-åsen åtföljes af talrika mossar med god torf, särskildt i den djupt nedskurna däliden mellan Malmingen och

Juttern. Söder om Djursdala kyrka är en vidsträckt moss-sänkning, som ännu blott till en mindre del är utdikad och odlad, förnämligast strax söder och väster om kyrkan, där torfven är af god beskaffenhet. En ännu större mosse utbreder sig inom höjdsträckan mellan Marstad och Ål; den är odlad hufvudsakligen endast inom sina sydligaste och nordligaste delar.

Den stora i inledningen omnämnda högplatån inom västra delen af kartområdet är, såsom synes, ej heller fattig på mossar. De mindre utgöras som vanligt af väl förmultnad torf, de större däremot i mer eller mindre mån af mosstorf, t. ex. mossträckorna söder och sydost om Ringshult samt mellan Stensjön och Mösjön vid Lindefall.

Halsebomossen invid Hesselsjön och Bysjön har också betydligt med mosstorf, men stora delar däraf kunna genom utdikning blifva odlingsbara, då borrhningar hafva visat, att ganska väl förmultnad torf äfven finnes under mosstorfven. Inom norra och södra delarna går äfven torfven i dagen och har delvis tagits i anspråk för odling.

Mossarna inom Rumskulladälden och utmed Stångån äro öfverhufvudtaget goda och upptagna till odling med undantag af sträckorna närmast invid själfva ån, hvilken vattenstånd behöfver regleras, innan dessa kunna läggas under plogen. Nu utgöra de endast slättermarker, där gräskörden är mycket beroende af vattenståndet under våren och sommaren. Torfven är också utmed stränderna mycket uppblandad med gyttja och svämbildningar, som gärna afsätta sig i långsamt rinnande vatten. Sådana aflagringar hafva dock ingenstädes den utsträckning eller själfständighet, att de kunnat utsättas å kartan, utan allt har där erhållit torfvens beteckning.

Stubblager. Inom kartområdets flesta mossar träffas mer eller mindre talrika lämningar efter trädstammar samt i ännu rikligare mängd stora stubbar, hufvudsakligen af barrträd. Vid större mossodlingar, t. ex. i trakten omkring Ventzelholm, upptagas

dylika stubbar med stora rotpartier, hvilket arbete naturligtvis i icke ringa grad fördyrar och lägger hinder i vägen för odlingsföretaget. I mossarna norr om Fogelhem, omkring Södra Vi och vid Låxbo finnas likaledes talrika stubbar.

De mest karakteristiska stubblager förekomma emellertid inom södra delen af Krön, i den grunda s. k. *Stubbviken* samt på de nu genom sänkningar mer eller mindre fullständigt torrlagda stränderna. I gyttjan och dyn, som bilda strandens och sjöbottnens jordmån, uppsticka de ännu ovanligt friska, tätt intill hvarandra stående furustubbarna, som visa, att en rik barrskogsvegetation en gång frodats på den under äldre tid öfver vattennivån höjda marken, hvilken vegetation sedermera genom sänkning försumpats och småningom öfersvämmats och dödats af den inbrytande sjön. Äfven inom mellersta och norra delen af Krön finnas stubbar invid stränderna.

Under senare delen af den postglaciala tiden hafva utefter vattendragen och i sjöarna afsatts *svämbildningar*. Dessa yngsta jordarter bestå af lera och sand, gyttja och torf, hvilka flerstädes äro mer och mindre uppblandade med hvarandra och sålunda icke lika skarpt afgränsade som de äldre jordlagren. Af sådana bildningar hafva å kartan utmärkts svämsand och gyttja.

Svämbildningar.

Svämsanden har, såsom ofvan sagts, sin förnämsta utbredning vid stränderna af de sänkta sjöarna och har därför å kartan kunnat utsättas på flera ställen vid Krön, vid Juttern, intill Nyserum i en större igengrundad vik af Nyen samt vid St. Lundsjön i Locknevi socken.

Svämsand.

Gyttja bildas, som bekant, på botten af sjöar och långsamt rinnande vattendrag. Denna jordart består hufvudsakligen af rester af lägre vattendjur samt af diatomaceer (kiselalger). Därjämte ingå oorganiska partiklar, såsom lera, sand, järnockra m. m. Sin förnämsta utbredning inom förevarande område har gyttjan på botten af sjön Krön, som till betydande delar är starkt uppgrundad genom gyttjeafsättningar.

Gyttja.

Hela västra delen af sjön från halfön nedanför Södra Vi och ända ned till Stångåns mynning är så igengrundad af gyttja, att man endast på ett par ställen kan taga sig fram med en flatbottnad eka och landa vid stranden. Omkring Älö och utmed Sundsholmslandet är förhållandet likartadt, och på dessa ställen har genom sjöns sänkning stora sträckor torrlagts, som öfverst hafva ett mäktigare eller tunnare gyttjelager. Äfven vid stränderna af andra sjöar finnes gyttja, dock ej i så stor utsträckning, att den kunnat utsättas å kartan.

Om gyttjans förekomst bland svämbildningarna vid Stångåns västliga lopp har i det föregående talats. I regeln finnes dessutom på botten af mossarna ett gyttjelager, som dock i allmänhet ej har någon större mäktighet.

Sjömalm.

Sjömalm förekommer inom en stor del af kartområdets sjöar, dels på botten i tunna lager tillsammans med sand och gyttja, dels invid stränderna som små korn eller runda skifvor, mera sällan i större, oregelbundna stycken. Med hänsyn till det olika utbildningssättet benämnas malmen krutmalm, pärlmalm, penningmalm, skraggmalm o. s. v. Bildningen däraf fortgår oafbrutet, såsom bland annat kan ses vid stränderna af Krön, där rätt stora mängder af penningmalm finnas uppkastade af vågorna. Färgen är vanligen rödbrun till mörkbrun, ända till svartbrun, undantagsvis har malmen en ockergul färg.

Ända till midten af 1870-talet användes sjömalmen, blandad med en mindre mängd Utömalm, till tackjärnsblåsning vid Sporrbacka masugn invid Gerssjön. Malmen upptogs förnämligast ur Krön, Juttern, Örn, Anen, Solarn, Nyen, Yxern, Odensvisjön och Spillern, de tre sistnämnda inom det angränsande kartbladet Ankarsrum. De sista årens malmtäkt i dessa sjöar samt i myrarna utgjorde enligt bergmästarrelationerna: år 1869 13,786,5 centner, år 1870 4,060 centner, år 1871 13,062 centner, år 1872 22,365 centner, år 1873 11,641 centner, år 1874 4,367,5 centner, år 1875 13,304 centner, år

1876 16,216 centner. Den sista blåsningen vid Sporrbacka synes hafva ägt rum 1876, och med detta år kan tackjärns-tillverkningen af sjö- och myrmalm anses hafva upphört, hvilket framgår däraf, att i Kommerskollegii berättelser produktionen af dessa malmer för hela Kalmar län uppgifves för år 1876 till 689,18 ton, medan den för 1877 endast var 2,13 ton och sedan ej något följande år öfversteg sistnämnda siffra.

En god sjömalm har ansetts böra hålla 40 procent järn; mycket sällan går halten upp till eller öfverstiger 50 procent. Följande af professor L. SVANBERG verkställda analyser på sjömalm från fyra af de ofvannämnda sjöarna gifva en föreställning om malmens sammansättning:¹

	Fosforsyra.	Svafvelsyra.	Kalk.	Magnesia.	Lerjord.	Kiselsyra.	Mangan-oxidul. %	Vatten och org. (förlust).	Järnoxid.	Järnhalt.
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Nyen . . .	0,432	0,085	2,837	0,110	1,974	8,509	0,723	11,006	74,772	52,34
Yxern . . .	0,559	0,119	1,821	0,064	3,469	5,854	1,974	16,187	69,953	48,97
Solarn . . .	0,162	0,046	3,095	0,098	2,697	8,444	10,110	13,043	62,305	43,61
Anen . . .	0,259	0,031	2,344	0,088	3,096	8,536	15,881	13,290	56,472	39,43

Af industriella anläggningar, som hämta sitt material från jordarterna, finnas inom kartområdet två tegelbruk i verksamhet.

Tegelbruk.

Vimmerby tegelbruk anlades år 1900, men brann ned hösten samma år. Det uppbyggdes åter följande år och är

¹ BERZELII årsberättelse 1839, sid. 310. Stockholm 1840.

² Särskildt anmärkningsvärd är den höga manganhalten i sjömalmen från Anen och Solarn. Analyser af sjömalmer från Sporrbacka masugn visa likaledes de höga manganhalterna af 13,3 och 6,3 %. (Järnkontoets Annaler 1860, sid. 454.) Det torde vara sannolikt, att denna malm härstammar från de båda ofvannämnda sjöarna. Den första malmen benämnes »lös skraggmalm», den andra »tät skraggmalm».

sedan dess i full gång med en tillverkning af 2,000,000 tegel om året. Ringugnen omfattar 8 ugnar. Leran tages omedelbart söder om tegelbruket och uppförslas medelst en liten Decauville-bana direkt till kranarna.

Älö tegelbruk på en halfö i Krön anlades 1878. Som råmaterial begagnas en invid sjöstranden befintlig lera, i vissa hvarf inmängd med fin hvit sand. Leran är föga mäktig, sällan öfver en meter, men har stor utbredning. Tegel-tillverkningen sker för hand, och teglen brännas i en tegelugn af gammal konstruktion. De brännas emellertid mycket jämnt och äro därför eftersökta. Hela den årliga tillverkningen uppgår till cirka 72,000 taktegel och 16,000 murtegel.

Vid Fogelhems nu nedlagda tegelbruk brändes under de 35 å 40 år, under hvilka tegelbruket var i gång, 3 eller 4 ugnar om året, 24,000 tegel åt gången. Lertaget låg i en dalgång mellan rullstensåsarna i närheten. Leran blef nästan fullständigt urtagen ur det grunda bäckenet.

Källor.

Källsprängen äro mycket talrika inom kartområdet. De mest anmärkningsvärda äro inlagda på kartan. Särskildt invid de vidsträckta rullstensåsarna och grusfälten finnes en stor mängd synnerligen goda källor med rent och ymnigt vatten. Temperaturen växlar mellan 6 och 8° C. Såsom exempel på mycket gifvande källor kunna anföras:

En källa med starkt flöde vid mosskanten NV om Börsmåla i Horns socken, nära norra kartkanten. Temperatur (^{8/7} 1903) 6°.

Vid torpet NO om Skiresjön, invid rullstensåsen, en ymnigt flödande källa. Temperatur (^{6/7} 1899) 6,5°.

I däliden NV om Djurstorp, Vimmerby socken, nedanför det västliga torpet vid landsvägen, en starkt flödande källa. Temperatur (^{12/7} 1899) 7°.

Vid Ydrehammar invid kvarnen en rikt gifvande källa. Temperatur (^{23/7} 1903) 8°.

Mossen söder om Korka damm innehåller starka källsprång och är en god vattenbehållare. År 1899 gjordes här en undersökning för utrönande af vattenmängden; det var nämligen då föreslaget att taga vatten härifrån för vattenledning till det närbelägna Vimmerby. Inom sydliga delen af mossen finnes en mindre göl, och ifrån denna rinner vattnet till Korka damm. Vattenmätning vid utflödet i dammen gaf den 9 juni 1899 omkring 180 liter i minuten, hvilket gör 270 kubikmeter på dygnet. Vattnet var klart och välsmakande och syntes vara fullt användbart som dricksvatten. Någon vidare undersökning däraf har ej kommit till stånd, då vatten för stadens behof kommer att tagas från själfva åsen, på hvilken staden är belägen. Vattenledningen är nu under anläggning.

På några ställen, särskildt intill mossarna, är källvattnet så järnhaltigt, att järnockra afsätter sig vid dess framträdande i dagen. Sådana källor hafva i äldre tider af befolkningen användts såsom hälsokällor. En sådan källa vid Koppetorp i Frödinge socken skall enligt äldre berättelser hafva flitigt användts i nyssnämnda hänseende. Nu är denna emellertid utsinad och igenlagd.

Södra Vi
Hälsobrunn.

År 1759 fann prosten ARENDT GRAPE på Södra Vi bys ägor en hälsobrunn.¹ Källan är belägen vid gränsen mellan morängrus och rullstensgrus inom södra delen af byn, där järnvägen korsar landsvägen. Brunns- och badiurättning är där fortfarande i verksamhet och besökes af talrika patienter både från länet och från hela landet.

En år 1899 af professor grefve C. P. MÖRNER, Uppsala, utförd analys af vattnet från S:a Vi brunn gaf, enligt af honom benäget lämnadt meddelande, följande resultat:

Ferrokarbonat (FeCO_3)	2,82
Kalciumkarbonat (CaCO_3)	1,30
Kalciumsulfat (CaSO_4)	0,17
Kalciumklorid (CaCl_2)	0,69
Magnesiumklorid (MgCl_2)	0,59
Kiselsyra (SiO_2)	1,05
Organiska ämnen (jänte spår af mangan, natrium, kalium och salpetersyra)	1,26
Summa fasta ämnen	7,88

Siffrorna angifva delar på 100,000 delar vattten.

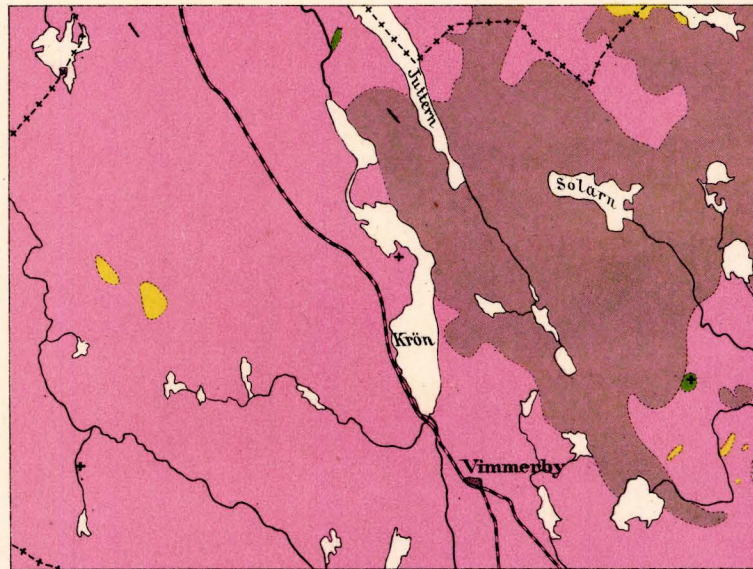
¹ M. G. CRÆLIUS, Landskapsbeskrifning om Tunaläns, Sefvede och Asbolands häraders' fögderi, sid. 173. Calmar 1774.

Innehåll:

	Sid.
<i>Inledning</i> : Kartbladets omfattning, Landskapskaraktär, Högplatåer, Berg- landskap, Höjdförhållanden, Dalar och dalgångar, Vattendrag, Vatten- delare, Sjöar	3.
Berggrunden : Röd granit	11.
Ögongranit och grå granit	13.
Hornblendegranit	14.
Diorit	14.
Porfyr	15.
Diabas	17.
Malmanledning	18.
Jordlagren och i samband med deras bildning stående fenomen . . .	19.
Refflor	19.
Morängrus	19.
Svallgrus	20.
Block	20.
Rullstensgrus	21.
Sand	24.
Glaciallera	26.
Mosstorf och torf	28.
Stubblager	32.
Svämbildningar	33.
Sjömalm	34.
Tegelbruk	35.
Källor	37.

Bergartskarta till bladet Vimmerby

Skala 1:500000

- Diabas
- Diorit
- Hornblendegranit
- Röd granit
- Ögongranit (och grå granit)
- Porfyr

Gen. Stab. Lit. Anst.